

KAŞKAY TÜRKÇESİNDE İYELİK BİLDİREN YÜKLEMLEMELER**Abdullah ELCAN*****Öz**

Kaşkay Türkçesi; İran'ın güneyinde, Fars eyaletinde yaşayan Kaşkay Türklerinin konuşma dilidir. Türk dillerinin tasnifinde Oğuz grubu Türk lehçeleri arasında gösterilen Kaşkay Türkçesi yazı dili olarak gelişmemiş; Kaşkay Türklerinin hemen tamamının aynı zamanda Farsça konuşuru olması dolayısıyla da Farsçanın güçlü etkisi altında tipolojik özelliklerini büyük ölçüde yitirmeye başlamıştır. İki dilin karşı karşıya gelmesiyle ortaya ne gibi durumların çıkabileceği dil bilim çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Önceleri bu ilişkiler yalnızca kelime alışverişi ile sınırlı tutulmakla birlikte günümüzde dillerin birbirinden yapısal öğeleri de kopyalayabildikleri kabul edilmektedir. İki dilli her topluluk gibi Kaşkay Türkleri de sosyal açıdan baskın olan Farsçadan yapısal öğeleri almakta ve bu yapılar dilin kendi yapısal öğelerini geri plana itmektedir. Bu çalışmada Kaşkay Türkçesinde iyelik bildiren yüklemlemeler Türkiye Türkçesi ve Farsça ile karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Kaşkay Türkçesi, Farsça, iki dillilik, dil ilişkileri, iyelik bildiren yüklemlemeler.

PREDICATIONS INDICATING POSSESSIVE IN QASHQAI TURKISH**Abstract**

Qashqai Turkish is a spoken language of Qashqai Turks settled in South of Iran, in the state of Fars. Qashqai Turkish, which is shown at Oghuz group in the classification of Turkic languages, has not developed as a literary language. Because almost all of the Qashqai Turks are also Persian speakers, Qashqai Turkish has begun to lose its typological features under the deep influence of Persian. It is of great importance what the confrontation of both languages may yield in linguistic studies. Initially, although these relationships were only confined to exchange of words, today, the bilateral copy and adoption of structural elements between the two languages is common. As a bilingual community, Qashqai Turks adopt structural elements from the socially dominant Persian and these structures slowly replace its own structural elements. In this study, predications indicating possessive in Qashqai Turkish will be discussed in comparison with Turkey Turkish and Persian.

Keywords: Qashqai Turkish, Persian, bilingualism, language contact, predications indicating possessive.

Giriş:

İran coğrafyası, tarih boyunca doğudan batıya bir nehir gibi akan Türk boyları için hem bir geçiş güzergâhı hem de bir vatan toprağı olmuştur. Ahmet Caferoğlu, (1988: 64-72) *Türk Kavimleri* adlı eserinde İran'da yaşayan Türk topluluklarını: "Azeri Türkleri, Kaşkaylar,

---

* Arş. Gör.; Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, a_elcan@hotmail.com.

Afşarlar, Kacarlar, Şahsevenler, Karadağlılar, Karapapahlar, Hamse Türkleri (Eynallular, Baharlular, Nefer), Kengerlular, Horasani ve Boçağçiler, Karayiler, Bayat, Karaçorlu ve diğer küçük boylar ve Türkmenler” olarak sıralamaktadır.

Kaşkay Türkleri (Kaşkay adının anlamı ve Kaşkayların menşei ile ilgili bk. Caferoğlu, 1998: 65-66; Cavanşir, 2001: 1-8; Çelik, 2014: xiii-xix) Azeri Türklerinden sonra İran’da yaşayan en kalabalık Türk topluluğudur. “İran’ın Fars bölgesinde kışlak ve yaylak göçebeliği yaparak, hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Günümüzde çeşitli ekonomik, siyasi ve coğrafi sebeplerle yerleşik hayata geçenler varsa da yaylak ve kışlak göçebeliği hâlâ devam etmektedir” (Çelik, 1998: 204).

Babek Cavanşir, (2001: 187) *Kaşkay Türklerinin Tarihi* adlı çalışmasında 2001 yılı itibarıyla Kaşkay Türklerinin nüfusunun “2,5 - 3 milyon civarı olduğunu ve bu rakama yerleşik Kaşkayların bir kısmının dâhil olmadığını” söylemektedir.

Kaşkay Türkçesi, Oğuz grubu Türk lehçeleri arasında değerlendirilmektedir. Talat Tekin ve Mehmet Ölmez (2003: 152) Kaşkay Türkçesini, “Azerbaycan dışındaki Azeri diyalekti olarak İran’ın Şiraz bölgesinde konuşulan Kaşkay - Eynallu diyalekti” olarak ele alır. İran’daki Türk dilleri üzerine kapsamlı çalışmaları bulunan Gerhard Doerfer, 1969 yılında yayımlanan *İran’daki Türk Dilleri* adlı makalesinde (1969: 2) Kaşkay Türkçesini “Eynallu lehçesiyle birlikte Azerbaycan Türkçesinin şiveleri” olarak değerlendirir. “Diğer Türkologların aksine Menges’in ise Eynallu ve Kaşkay dillerinin Azerbaycan Türkçesinden çok Türkiye Türkçesine yakın olduğunu dile getirdiğini” belirtir. Doerfer, 1987 yılında yayımlanan *İran’da Türkler* adlı yazısında ise (1987: 247) Kaşkay Türkçesini Eynallu ağızlarıyla beraber Güney Oğuz ağızları grubuna sokmakta ve bunlara “Güney Oğuz lehçesi” adını vermektedir.

Bu çalışmada, Kaşkay Türkçesinin mevcut durumu dil ilişkileri ve iki dillilik bağlamında değerlendirildikten sonra Genel Türkçe yapıdan farklılık gösteren Kaşkay Türkçesindeki iyelik bildiren yüklemeler Türkiye Türkçesi ve Farsça ile karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır.

1. Dil İlişkileri ve İki Dillilik:

İki dilin karşı karşıya gelmesi durumunda ne gibi süreçlerin yaşanacağı ve ne gibi sonuçların ortaya çıkacağı genelde dil bilimin özelde ise toplum dil bilimin üzerinde yoğun bir şekilde durduğu konulardır. Dil ilişkileri, diller arası etkileşim, dil teması gibi farklı isimlerle adlandırılan terim (*İng. language contact*) Crystal tarafından şöyle tanımlanır:

Toplum dil biliminde diller ve lehçeler arasında coğrafi devamlılığı veya yakın toplumsal ilişkileri (yani karşılıklı etkileşimi) karşılamak üzere kullanılır. Dil

bilimsel olarak alıntı kelimelerin artması, fonolojik ve gramatikal değişim modelleri, kreol ve pidgin gibi karışık dil biçimleri ve iki dillilikteki genel artış bu ilişkilerin sonucu olarak görülebilir (2008: 107).

Önceleri yalnızca kelime alışverişinden ibaret görülen diller arası etkileşimin günümüzde en uç örnekleri olarak karma dillerden bahsedilmektedir. “Almanya, Hollanda, Norveç gibi ülkelerde azınlık dili olarak konuşulan Türkçe ile bu ülkelerin baskın dili arasındaki etkileşimler sonucu olarak Almanya Türkçesi, Hollanda Türkçesi vb.den söz edilmeye başlanmıştır” (İmer vd., 2013: 96).

Lars Johanson tarafından Türkçe malzeme yardımıyla dil ilişkilerini açıklamak üzere *code copying* – kod kopyalama – isimli bir teori geliştirilmiştir. Bu teorinin temelinde belli derecede iki dillilik ön şart olarak kabul edilir. Buna göre:

Bir ilişki dilinin diğeri karşısında sosyal açıdan baskın olabileceğinden hareketle sosyal açıdan zayıf dil için A, sosyal açıdan baskın dil için ise B işareti kullanılır. Dil unsurlarının kopyalanmasında A konuşurlarını etkileyen bir birine bağlı iki etki tipi söz konusudur. 1. B, A’yı etkiler. 2. A, B’yi etkiler. Birinci etki tipinin sonucu ödünçleme, ikinci etki tipinin sonucu ise karışma olarak gösterilir. İleri derecede bir sosyal baskınlığın olası bir sonucu dil değiştirme, yani üstün dil B lehine zayıf dil A’dan vazgeçilmesidir. A konuşurlarından bir grubun B’yi almasından sonra da karışmanın sonucu B’lerinde etkisini altkatman olarak sürdürebilir (Johanson, 2007: 24-25).

Johanson, dil ilişkilerinde “ödünçleme” teriminin kafa karıştırıcı olduğunu ve yanlış anlamalara neden olduğunu ileri sürer. Johanson’a göre:

Dil ilişkilerinde hiçbir şey gerçekten ödünç alınmış olmaz. Verici dilin hiçbir şeyi elinden alınmaz ve alıcı dil, verici dildekiyle aynı olabilecek hiçbir şeyi almaz. İlişkiye bağlı süreci anlatan en iyi mecaz, sanki yabancı bir kodun unsurlarının alıcı dilin kodu içerisine kopya edilmiş gibi gösterilmesi fikridir. Bir dil, temel kodu; diğeryse kendisinden bir unsurun (birlik, yapı) kopyalandığı kodu oluşturur. Yabancı unsurlar sadece örnek durumundadırlar ve hiçbir zaman temel koda ilave edilen kopyayla aynı değillerdir. Her dil kendine özgü yaratıcı bir teknik oluşturduğu için, kopya orijinalinden başka bir sisteme dâhildir. Bu anlayışa göre kopyalama ne başka bir koda geçme, ne de her iki kodun karışması anlamına gelir (2007: 28-29).

Johanson'un kod kopyalama teorisine göre:

Kopyalama sürecinde kopyalar genel, seçilmiş ve karışık olabilir. Genel kopyada bir B örneği bütün olarak, yani malzeme, bitişme, anlam ve sıklık yönünden yapı özellikleri bütünü olarak A temel kod cümlesi içine kopya edilir. Seçilmiş kopyalarda ise örnek, sadece B bloğunun seçilmiş yapı özelliklerini; yani malzeme, bitişme, anlam ve / veya sıklık türü niteliklerini içerir” (Johanson, 2007: 29). İçlerinde seçilmiş kopyalar bulunduran genel kopyalar, karışık kopyalar olarak adlandırılır (Johanson, 2007: 36).

İki dillilik ise (*bilingualism*) çeşitli dil ilişkileri sonucu bir bireyin veya toplumun iki veya daha fazla dili aynı anda bilmesi ve kullanması durumudur.

Bireysel iki dillilik, bireyin iki dilli oluşu durumudur. “İki dilli bireyler genellikle iki kültürlü ortamlarda yetişme ve ihtiyaç için dil öğrenme gibi nedenlerle ortaya çıkar. Toplumsal iki dillilik ise toplumun hayat akışından toplumun benimsediği dinden göçlere, politik nedenlerden modalaşmalara kadar oldukça değişik nedenlerle bir toplumun iki dilli oluşudur” (Karaağaç, 2011: 223-224).

Bireysel iki dillilik, “bireyin kod çözümü yeteneğini geliştirmesi, zenginleştirilmesi” bakımından olumlu bir durum olarak karşılırken toplumsal iki dillilik, “iki dilden birinin ölümüyle sonuçlandığı, dil ölümünün başlangıç noktası” (Karaağaç, 2001: 227) olduğu gibi gerekçelerle olumsuz ve istenmeyen bir durum olarak nitelendirilir.

Eker (2010: 148) “İran'daki Türkçe değişkelerin milyonlarca konuşurunun ana dillerini ev dili olmanın sınırları dışına dahi taşıyamadıklarını, bazı durumlarda Türkçe değişkelerin ev içi dil statüsünü dahi yitirmekte” olduğunu ifade eder. Kaşkay Türkçesi de İran'da konuşulan bir Türk lehçesi olması hasebiyle Farsça ile sürekli bir ilişki hâlinindedir. Bu ilişkide, Kaşkay Türkçesi sosyal açıdan zayıf dili; Farsça ise baskın dili temsil eder.

Köken ve yapı bakımından farklı olmalarına rağmen Kaşkay Türkçesinin Farsçadan genel seçilmiş ve karışık kod kopyalama süreçleri devam etmektedir. Johanson (2007: 27) Kaşkay Türkçesini “en fazla İrancalaşmış Türkçe varyantlarından biri” olarak nitelendirmektedir. Kaşkay Türkçesinin yazı dili olarak gelişmemesi, Kaşkay Türklerinin hemen tamamının sosyal ve siyasal şartlar gereği aynı zamanda Farsça konuşuru olmaları Kaşkay Türklerinin hem bireysel hem de toplumsal olarak iki dilli olmalarına yol açmıştır.

Farsça ile İran'daki Türk lehçeleri arasındaki dil ilişkileri Bulut, Kırıl, Kuribayashi, Csató gibi araştırmacılar tarafından sistematik bir şekilde incelenmiştir.

Bulut ve Kırıl'ın (2004) *Kode - Kopieren und Struktureller Wandel in Turko-İranischen Sprach-Kontakten* adlı çalışmalarında İran'da konuşulan Azerbaycan, Halaç ve Kaşkay Türkçelerinin Farsçadan kopyaladığı yapılar üzerinde durulmaktadır.

Kırıl'ın (2004) *Modal Constructions in Turkic of Iran* adlı çalışmasında İran'da konuşulan Azerbaycan, Halaç ve Kaşkay Türkçelerindeki kipsel yapılar ele alınmaktadır. Aynı araştırmacının *Izafet Constructions in Turkic Varieties of Iran* (2006) adlı çalışmasında da Azerbaycan, Halaç ve Kaşkay Türkçelerindeki tamlama (izafet) yapıları Farsça ile karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

Kuribayashi'nin (2009) *Contact Induced Changes in Southwestern Turkic – Emergence of Analytic Strategy for Modals* – adlı çalışmasında Gagavuzca ile Slav dilleri ve Kaşkayca ile Farsça örneğinde Türk lehçelerinde temas sonucu ortaya çıkan değişiklikler kipsel yapılar üzerinden betimlenmektedir.

Csató, İran'daki Türk lehçeleri arasında daha çok Kaşkay Türkçesini dil ilişkileri bağlamında değerlendirmektedir. Csató'nun (2001) *Present in Kashkay* adlı çalışmasında Kaşkay Türkçesindeki şimdiki zaman şekilleri ve bu şekillerde Farsça tesiri sonucu oluşan farklılıklar ele alınmaktadır. Araştırmacının *On Copying in Kashkay* (2005) adlı çalışmasında Kaşkay Türkçesinin Farsçadan kopyaladığı çeşitli unsurlar üzerinde durulur. Bu kopya unsurlarından biri de bu çalışmada da ele alınan Kaşkay Türkçesindeki yüklemli iyelik bildirimleridir. Csató, Kaşkay Türkçesindeki Türk tipi yüklemli iyelik bildirimini ile Fars tipi yüklemli iyelik bildirimini birer örnek üzerinden açıklamıştır (2005: 280). Araştırmacının bir diğer çalışması *Gunnar Jarring's Kashkay Materials* (2006) adını taşımaktadır. Bu çalışmada, Kaşkay Türkçesinin mevcut dil durumu, İran'da diplomat olarak görev yapan Gunnar Jarring tarafından 1943-1944 yıllarında Kaşkay Türklerinden derlenen metinlerdeki dil durumu ile karşılaştırılmaktadır.

2. Türkiye Türkçesinde Yüklemli İyelik Bildirimi:

Johanson (2007: 44) Türkçenin tipik özelliklerini sıralarken iyelik bildiren yüklemlemelerin yapısı üzerinde de durmaktadır. Buna göre Türkçede yüklemli iyelik bildiriminin yapısı şu şekildedir:

[sahip olan + ilgi eki +] sahip olunan + iyelik eki + var

Örnek:

(1) Ben-im ev-i-m var.

Bu yapıda ilgi eki almış bir “sahip olan”ın her zaman belirtilmesine gerek yoktur. Ancak iyelik eki almış bir “sahip olunan”ın mutlaka belirtilmesi gerekir. Yani bu cümle “Evim var.” olarak da kullanılabilir. Yüklem olarak kullanılan *var* isim kökenli sözcük, şimdiki-geniş zaman (*-dır*), görülen geçmiş zaman (*-idi*) ve duyulan geçmiş zaman (*-imiş*) bildirme eklerini alabilir.

(2) Ben-im ev-i-m var / yok.

“Sahip olunan”ın varlığının belirtileceği durumlarda *var*; yokluğunun belirtileceği durumlarda ise *yok* sözcüğü yüklem olarak kullanılır.

Bu yapı dışında yüklemler iyeliği karşılamak üzere şu yapılar da Türkçede kullanılabilir:

(3) Ev bana ait.

“Sahip olunan” yalın hâldedir. “Sahip olan” yönelme hâli eki alır. Yüklem olarak *ait* sözcüğü kullanılır. Bu sözcük şimdiki-geniş zaman (*-dır*), görülen geçmiş zaman (*-imiş*) ve duyulan geçmiş zaman (*-idi*) bildirme eklerini alabilir.

(4) Ev benim.

“Sahip olunan” yalın hâldedir. “Sahip olan” ilgi hâli ekini alır. İlgi eki almış “sahip olan”, şimdiki-geniş zaman (*-dır*), görülen geçmiş zaman (*-idi*) ve duyulan geçmiş zaman (*-imiş*) bildirme eklerini alarak yüklem hâline gelir.

(5) Ev ben-de.

“Sahip olunan” yalın hâldedir. “Sahip olan” bulunma hâli ekini alır. Bulunma eki almış “sahip olan”, şimdiki-geniş zaman (*-dır*), görülen geçmiş zaman (*-idi*) ve duyulan geçmiş zaman (*-imiş*) bildirme eklerini alarak yüklem hâline gelir.

(6) Ben-de ev var.

“Sahip olan” bulunma hâli ekini alır. “Sahip olunan” yalın hâldedir. Yüklem olarak *var* sözcüğü kullanılır. Ayrıca *var* yüklemi şimdiki geniş zaman (*-dır*), görülen geçmiş zaman (*-idi*) ve duyulan geçmiş zaman (*-imiş*) bildirme eklerini de alabilir.

(7) Ben ev-e sahib-im.

“Sahip olan” yalın hâldedir. “Sahip olunan” yönelme hâli ekini alır. Yüklem görevini *sahip* sözcüğü üstlenir ve şimdiki-geniş zaman (*-dır*), görülen geçmiş zaman (*-idi*) ve duyulan geçmiş zaman (*-imiş*) bildirme eklerini de alabilir.

3. Farsçada Yüklemlî İyelik Bildirimi:

Farsçada iyelik bildirimi *dâşten* “sahip olmak” fiili ile yapılır. *Dâşten* fiili geniş zamanda çekimlenirken *dâr* şeklini alır (Öztürk, 2013: 25). “Sahip olan” ve “sahip olunan” herhangi bir ek almaz. *Dâr* fiili şahıs eki alır.

Örnek:

(8) Men hâne dâr-em.

“Ben eve sahibim. / Benim evim var.”

(9) To hâne dâr-î.

“Sen eve sahipsindir. / Senin evin var.”

(10) U / vey / ân hâne dâr-ed.

“O eve sahip. / Onun evi var.”

(11) Mâ hâne dâr-îm.

“Biz eve sahibiz. / Bizim evimiz var.”

(12) Şomâ hâne dâr-îd.

“Siz eve sahipsiniz. / Sizin eviniz var.”

(13) Îşân / ânâ hâne dâr-end.

“Onlar eve sahiptirler. / Onların evleri var.”

“Sahip olunan”ın yokluğu ise *dâr* fiilinden önce *ne* olumsuzluk ön eki getirilerek belirtilir:

(14) Men hâne ne-dârem.

“Ben eve sahip değilim. / Benim evim yok.”

4. Kaşıkay Türkçesinde Yüklemlî İyelik Bildirimi:

Kaşıkay Türkçesinde iyelik bildiren yüklemler, Türkçe genel yapıyı devam ettirmekle birlikte Farsçanın etkisi ile birtakım değişikliklere uğramıştır. Bu başlık altında önce Kaşıkay Türkçesindeki Türkçe genel yapıya uyan yüklemlî iyelik bildiren örnekler üzerinde durulacak ardından Farsçanın etkisiyle – kod kopyalama sonucu – değişen iyelik bildiren yüklemler üzerinde durulacaktır.

4.1. Genel Türkçe Yüklemler İyelik Bildirimi:

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi “sahip olan” ilgi eki, “sahip olunan” iyelik eki alır. “Sahip olan”ın belirtilmesine her zaman gerek yoktur. “Sahip olunan”ın varlığını belirtmek için *var*, yokluğunu belirtmek için *yok / yox* sözcüğü yüklem olarak kullanılır. *var* ve *yok / yox* sözcükleri şimdiki-geniş zaman (-*dur*), görülen geçmiş zaman (-*idi*) ve duyulan geçmiş zaman (-*imiş*) bildirme eklerini alabilir.

Örnek:

(15) Ta umrum var arvadlıya güliyorum¹ (s. 142).

“*Ki (benim) ömrüm var eşi olana güliyorum.*”

(16) Dişing yohtur yiyeng kaşşımak (s. 11).

“*(Senin) kaşşımak² yiyecek dişin yoktur.*”

(17) Bir dastanı vardır (s. 54).

“*(Onun) bir dastanı vardır.*”

(18) Meselen, bizim bir nefer var, buvamızın emisi (s. 35).

“*Mesela bizim bir kimsemiz var, babamızın amcası.*”

18 nolu örnekte “sahip olunan” iyelik eki almamıştır. Bu durum da genel Türkçe yapıya aykırılık gösterir. Ancak bu duruma Türkiye Türkçesinde – özellikle konuşma dilinde – rastlanmaktadır.

(19) Heç nigaristannā nigārım yoxtur (s. 110).

“*Hiç güzellerin yerinde sevdiğim yoktur.*”

(20) İleriki arvadının bir oğlu varıdı (s. 123).

“*Önceki eşinin bir oğlu vardı.*”

(21) Sensiz ‘ışking manāsi yox (s. 134).

“*Sensiz aşkın anlamı yok.*”

(22) Tā vardır umrung yazı (s. 154).

“*Ki ömrün yazı vardır.*”

¹ Kaşkay Türkçesine ait dil verileri Muhittin Çelik’in *Kaşkay Türkçesi Metinleri* adlı eserinden alınmış; imlaları korunmuştur. Türkiye Türkçesine çevirileri tarafımızdan yapılmıştır.

² Kaşşımak: Yemeğin kaba yağışmış, kızarmış kısmı. Kazandibi.

Bu yapı dışında Türkiye Türkçesinde de görülen yüklemli iyelik bildiren yapılar Kaşkay Türkçesinde kullanılmaktadır.

Örnek:

(23) Şahda bir kız varıdı (s. 30).

“Şahda bir kız vardı.”

(24) Evlerinde var buxârı³, Tütünü vermez uxârı (s. 31).

“Evlerinde ocak var, Dumanı yukarı vermez.”

(25) Kaşkayide savad az varıdı (s. 40).

“Kaşkay elinde okuryazar az vardı.”

(26) Babam menne de heçne yox (s. 42).

“Babam, bende de hiçbir şey yok.”

4.2. Farsça Etkisiyle Oluşan Yüklemli İyelik Bildirimi:

Kaşkay Türkçesinde, Farsça etkisiyle yüklemli iyelik bildiriminin yapısında bazı değişikliklerin meydana geldiği görülür. “Sahip olan” ilgi ekini, “sahip olunan” iyelik ekini almaz. “Sahip olunan”ın alması gereken iyelik ekini *var* sözcüğünün aldığı görülür. *var* sözcüğü ayrıca şimdiki-geniş zaman (-*dır*), görülen geçmiş zaman (-*idi*) ve duyulan geçmiş zaman (-*imiş*) bildirme eklerini alabilmektedir. Bu durum Kaşkay Türkçesinin, Farsçadaki *dâr* fiilinin taşıdığı anlamı kopyalayarak (seçilmiş kopya) *var* sözcüğüne yüklediğini akla getirmektedir. Ancak Farsçadan farklı olarak sahip olunanın yokluğunu belirtmek için bir ön ek kullanılmaz, bunun yerine *yok* sözcüğü iyelik eklerini alır.

Örnek:

(27) Men bir ât varım, bir de özüm (s. 14).

“Benim bir atım var, bir de kendim.”

Görüldüğü gibi Kaşkay Türkçesinde “sahip olan” *men* sözcüğü ilgi ekini, “sahip olunan” *at* sözcüğü de iyelik ekini almamıştır. Yüklem olarak kullanılan *var* sözcüğü de Türkçe yapı özelliklerine aykırı olarak birinci teklik şahıs iyelik ekini taşımaktadır. Aşağıda teklik ve çokluk şahıslara göre çekimlenmiş cümle örneklerine yer verilmiştir:

(28) Çox sözler vârumdur olmaz aleni (s. 100).

³ Buxarı: Duvar içinde yapılmış ocak, şömine.

“Çok sözlerim vardır, açık olmaz.”

(29) Ay kalem elingden şikâyet varım

Yazdığım metlebden hikâyet varım (s. 71).

“Ey kalem elinden şikâyetim var. / Yazdığım konularda hikâyelerim var.”

(30) Bir noxutçu varımdı, addum ağızuma (s. 124).

“Bir leblebim vardı, ağızıma attım.”

(31) Bî-karar aşığam yohumdur mekân (s. 113).

“Yerinde duramayan aşığım mekânım yoktur.”

(32) Ay kalemcan héç itibar yohungdur (s. 73).

“Ey can kalem hiç itibarın yoktur.”

(33) Tavân⁴ yoxung kudret gitmiş bélingnen (s. 106).

“Gücün yok, belinden kudret gitmiş.”

(34) Bir para at varıydı (s. 34).

“Bir parça atı vardı.”

(35) Bir oğul varıymış (s. 35).

“Bir oğlu varmış.”

(36) Abdulhesen Bey; döve varıymış, at varıymış, katır varıymış (s. 36).

“Abdulhesen Bey’in devesi varmış, atı varmış, katırı varmış.”

(37) Biz kışlığa gidenne ikki kısmet varumuzdu (s. 50).

“Biz kışlağa gittiğimizde iki kısmetimiz vardı.”

(38) Eger fikir varıngız canını alıngız (s. 175).

“Eğer aklınız var, canını alınız.”

(39) Üç kaka üç ev varları, birbiring kırağınna (s. 51).

“Birbirinin yanında üç kardeşin üç evleri var.”

(40) Bir beş-on sığır varlarımış (s. 62).

“Beş on kadar inekleri varmış.”

⁴ Tavân: Güç, kuvvet.

(41) Daha bu beş on sığırdan ayrı heş daralık yohlarıymış (s. 62).

“Bu beş on inekten başka hiçbir varlıkları yokmuş.”

Bazı örneklerde ise sahip olanın ilgi ekini alabildiği görülür:

(42) Gelin cāvap verir ki, hey benim bir arzu varım (s. 37).

“Gelin cevap verir ki hey benim bir isteğim var.”

(43) Sohrabıng bir arvad varıymuş (s. 64).

“Sohrab’ın bir eşi varmış.”

(44) Bizim her birimizin bir seyen varımız (s. 19).

“Bizim her birimizin bir sevenimiz var.”

(45) Heç sizing seyen de varunguz (s. 19).

“Sizin hiç seveniniz var mı?”

5. Sonuç:

Kaşkay Türklerinin hemen tamamı sosyal ve siyasal sebepler sonucu Türkçe-Farsça olmak üzere hem bireysel hem de toplumsal olarak iki dilli olan bir Türk boyudur. İki dillilik sonucu Farsçadan Kaşkay Türkçesine birçok ek (ön ek ve son ek) ve kelime girmiştir. Bu kelime alışverişinin yanı sıra Kaşkay Türkçesi, Farsçadan bazı yapısal öğeleri de kopyalamıştır.

Bu çalışmada, Kaşkay Türkçesinde iyelik bildiren yüklemler üzerinde durulmuştur. Buna göre Kaşkay Türkçesinde, Türkiye Türkçesiyle aynı yapısal özellikleri gösteren yüklemli iyelik bildirimini kullanılmaktadır. Yani “[sahip olan + ilgi eki +] + sahip olunan + iyelik eki + var” yapısı her iki Türk lehçesinde ortak olarak kullanılmaktadır. Bu yapıda ilgi eki almış “sahip olan”ın her zaman kullanılması gerekmez; ancak iyelik eki almış “sahip olunan”ın her zaman kullanılması gerekir. Ayrıca bu yapıda yüklem olarak kullanılan isim soylu *var / yok* sözcükleri şimdiki-geniş zaman (-*dir*), duyulan geçmiş zaman (-*imiş*) ve görülen geçmiş zaman (-*idi*) bildirme eklerini alabilirler.

Bunun yanı sıra Kaşkay Türkçesinde “[sahip olan] + sahip olunan + var + iyelik eki” şeklinde bir yapının yüklemli iyelik bildirimini göstermek üzere kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesinde kullanılmayan bu yapı, Csató (2005: 280) tarafından da ifade edildiği gibi Farsça “sahip olan + sahip olunan + *dâr* fiili + şahıs ekleri” yapısından seçilmiş kod kopyası olarak Kaşkay Türkçesine girmiştir. Bu yapıda “sahip olan”ın bazı kullanımlarda ilgi ekini alabildiği; ancak “sahip olunan”ın her durumda eksiz olarak kullanıldığı görülmektedir. Yüklem

olarak kullanılan isim soylu *var / yok* sözcükleri ise her zaman iyelik ekini almak durumundadır. Ayrıca şimdiki-geniş zaman (*-dir*), duyulan geçmiş zaman (*-imiş*) ve görülen geçmiş zaman (*-idi*) bildirme eklerini de alabilirler.

Sonuç olarak dil ilişkileri çok boyutlu ve devam edegelen bir süreçtir. Köken ve yapı bakımından birbirinden farklı diller arasında da dil ilişkileri sürecinde kelime alışverişlerinin yanında yapısal ögeler de alınabilmekte / verilebilmektedir. Eker (2013: 498) Türk-İran dil ilişkilerini ele aldığı makalesinde “Türk ve İran dilleri arasındaki tipolojik yakınlıkların, gramatikal, leksikal ve özellikle semantik ortaklık ve yakınlıkların bilinenlerden çok daha fazla olduğunu; bu ortaklık ve yakınlıkların, her iki dilin karşılaştırmalı tarihi grameri yazılmadan her iki dilin art zamanlı ve eş zamanlı incelemelerini eksik bırakacak kadar yoğun ve güçlü” olduğunu dile getirmektedir. Bu çalışmada Kaşkay Türkçesi özelinde sadece iyelik bildiren yüklemlemeler, Farsça dil ilişkileri bağlamında değerlendirilmiştir. Daha geniş kapsamlı çalışmalarla Türkçe dil ilişkilerinin boyutları ortaya konulabilir.

Kaynaklar:

- CAFEROĞLU, A. (1988). *Türk Kavimleri*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- CAVANŞİR, B. (2001). *Kaşkay Türklerinin Tarihi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- CRYSTAL, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- CSATÓ, É. Á. (2001). Present in Kashkay. *Turkic Languages*, 5, 104-119.
- CSATÓ, É. Á. (2005). On Copying in Kashkay. *Linguistic Convergence and Areal Diffusion: Case Studies from Iranian, Semitic and Turkic*. (Ed. Éva Á. CSATÓ, Bo ISAKSSON, Carina JAHANI). London: Routledge Curzon, 271-283.
- CSATÓ, É. Á. (2006). Gunnar Jarring’s Kashkay Materials. *Turkic-Iranian Contact Areas. Historical and Linguistic Aspects*. (Ed. Lars JOHANSON, Christiane BULUT). Wiesbaden: Harrassowitz, 209-225.
- ÇELİK, M. (1998). İran’daki Kaşkay Türkleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5, 204-213.
- ÇELİK, M. (2014). *Kaşkay Türkçesi Metinleri*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- DOERFER, G. (1969). İran’daki Türk Dilleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1-11.
- DOERFER, G. (1987). İran’da Türkler. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 431, 242-251.
- EKER, S. (2010). *Dil Temasları, Dil Politikaları ve Türk Dillerinde Çeşitlenme (Genel Bir Bakış)*. *Üniversiteler İçin Türk Dili El Kitabı*. (Ed. Mustafa DURMUŞ). Ankara: Grafiker Yayınları, 79-161.
- EKER, S. (2013). Türk - İran Dil Temasları - I Türk-İran Dil Bilimsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış. (Bengü BELÄK, Ahmet Bican ERCİLASUN Armağanı). (Ed. Bülent GÜL). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 491-500.
- İMER, K. vd. (2013). *Dil bilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- JOHANSON, L. (2007). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. (çev. Nurettin DEMİR). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARAAĞAÇ, G. (2011). Bireysel İki Dillilik ve Toplumsal İki Dillilik. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 717, 222-228.
- KIRAL, F.; BULUT, C. (2004). Kode - Kopieren und Struktureller Wandel in Turko - Iranischen Sprach - Kontakten. *Kultur, Sprache, Kontakt. Kulturelle und Sprachliche Kontakte*. (Ed. Walter BISANG, Thomas BIERSCHEK, Detlef KREIKENBOM, Ursula VERHOEVEN). Band 1. Würzburg: Ergon Verlag. 149-169.
- KIRAL, F. (2004). Modal Constructions in Turkic of Iran. *Linguistic Convergence and Areal Diffusion. Case Studies from Iranian, Semitic and Turkic*. (Ed. É. Á. CSATÓ, B. ISAKSSON, C. JAHANI). London and New York: Routledge. 285-295.
- KIRAL, F. (2006). Izafet Constructions in Turkic Varieties of Iran. *Turkic Languages in Contact*. (Ed. Hendrik BOESCHOTEN, Lars JOHANSON). Wiesbaden: Harrassowitz. 158-165.
- KURIBAYASHI, Y. (2009). Contact Induced Changes in Southwestern Turkic – Emergence of Analytic Strategy for Modals –. *Essays on Turkish Linguistics*. (Ed. Sıla AY, Özgür AYDIN, İclal ERGENÇ, Seda GÖKMEN, Selçuk İŞSEVER ve Dilek PEÇENEK). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. 413-420.
- ÖZTÜRK, M. (2013). *Farsça Dil Bilgisi*. Ankara: Murat Kitabevi.
- TEKİN, T. ve ÖLMEZ, M. (2003). *Türk Dilleri Giriş*. İstanbul: Yıldız.